

Izum laserja – konec kamene dobe v optiki

Martin Čopič

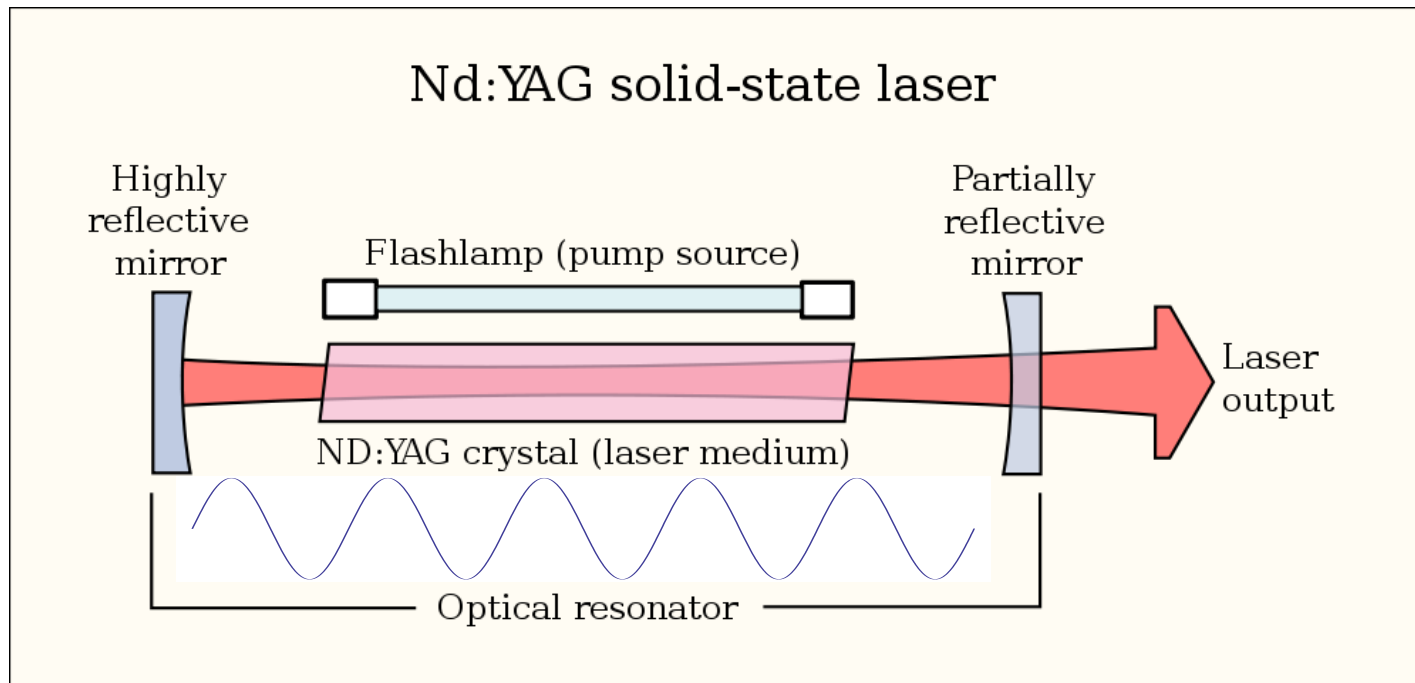
FMF UL

Pregled

- Osnove fizike laserjev
- Kaotična (običajna) svetloba in primerjava z lasersko
- Posledica koherentnosti – vsestranska uporabnost
- Stabilizacija frekvence laserjev in metrologija
- Fazno uklenjeni sunki, frekvenčni galvnik in laser kot časovni standard

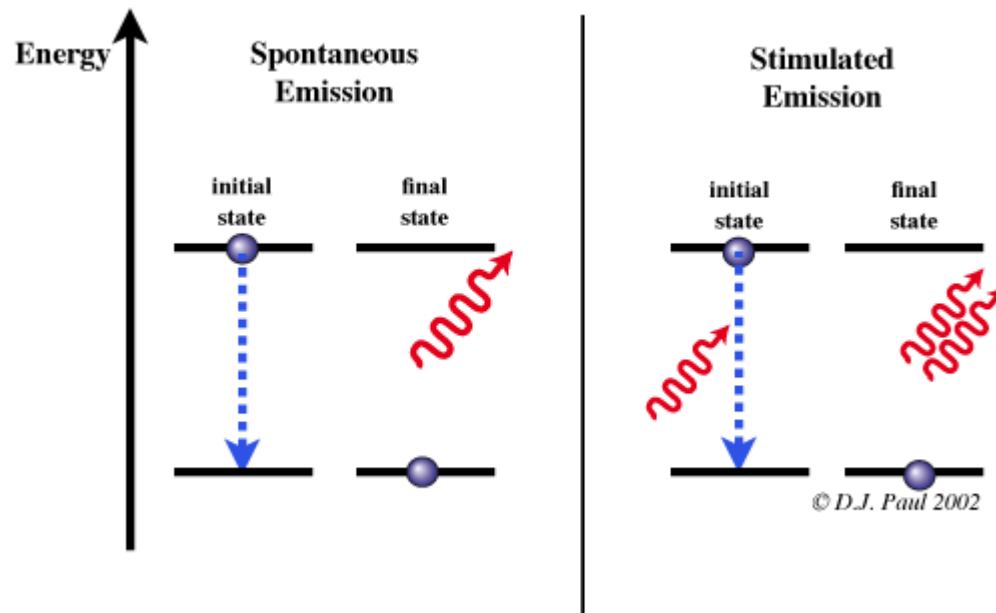
Laser

- Resonator – stoječi valovi
- Ojačevalnik – običajno stimulirana emisija

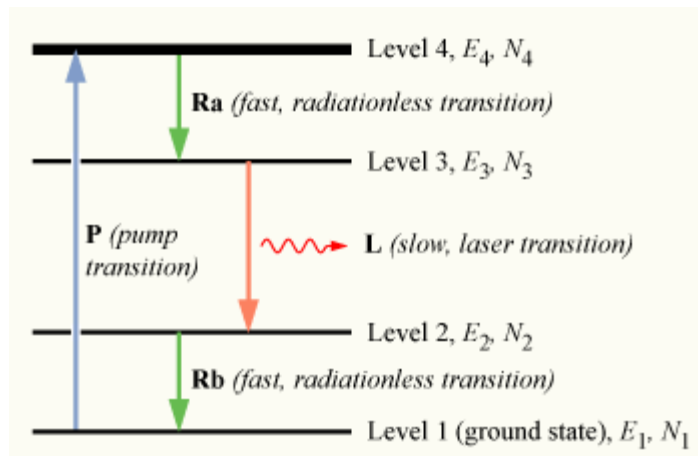
Ojačevanje s stimuliranim sevanjem

- Stimulirano sevanje

Ojačevanje s stimuliranim sevanjem

- Obrnjena zasedenost

Če je življenjski čas 3. stanja daljši od življenjskega časa 2. stanja, bo $N_3 > N_2$ in stimulirano sevanje prevlada nad absorpcijo

Črpanje

- S svetlobo – danes pogosto s polprevodniškimi laserskimi diodami
- Z električnim tokom v plinu
- Električni tok skozi p-n stik polprevodnikov
- Kemijske reakcije

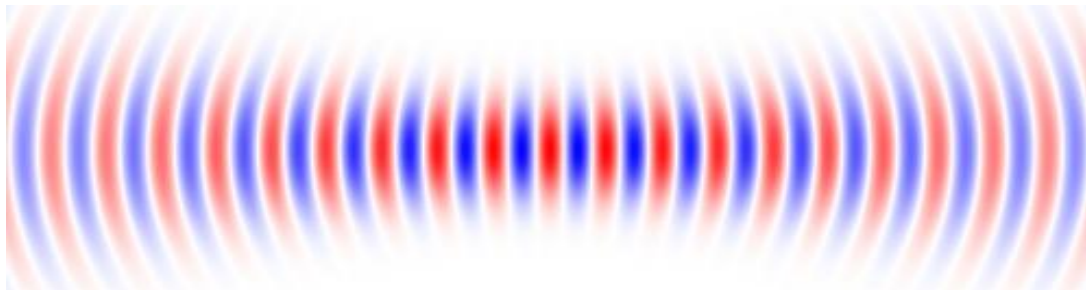
Drugi načini ojačevanja svetlobe

- Nelinearni optični procesi
- Pospešeni elektroni v periodičnem magnetnem polju – laserji na proste elektrone (FEL)
- **Laser je najmanj kvantno svetilo**

Lastnosti svetlobe iz laserja

- Frekvenca je določena z dolžino resonatorja
  - Spektralna širina odvisna od stabilnosti L
- Valovna čela se na izhodu prilegajo zrcalu – so gladka
- Izhodno polje ima obliko Gaussovega snopa – se najmanj širi zaradi uklona
- Svetloba laserja je koherentna

$$\omega_n = \frac{n\pi c}{L}$$

Spektralna širina

- Praktično je omejena s stabilnostjo dolžine resonatorja
- Teoretična meja posledica vpliva spontanega sevanja – kvantni šum

$$\delta\omega_{kv} = \frac{1}{n_f \tau_{res}}$$

Amplituda polja ostaja konstantna, spreminja se faza, čas zaradi kvantnega šuma mnogo sekund

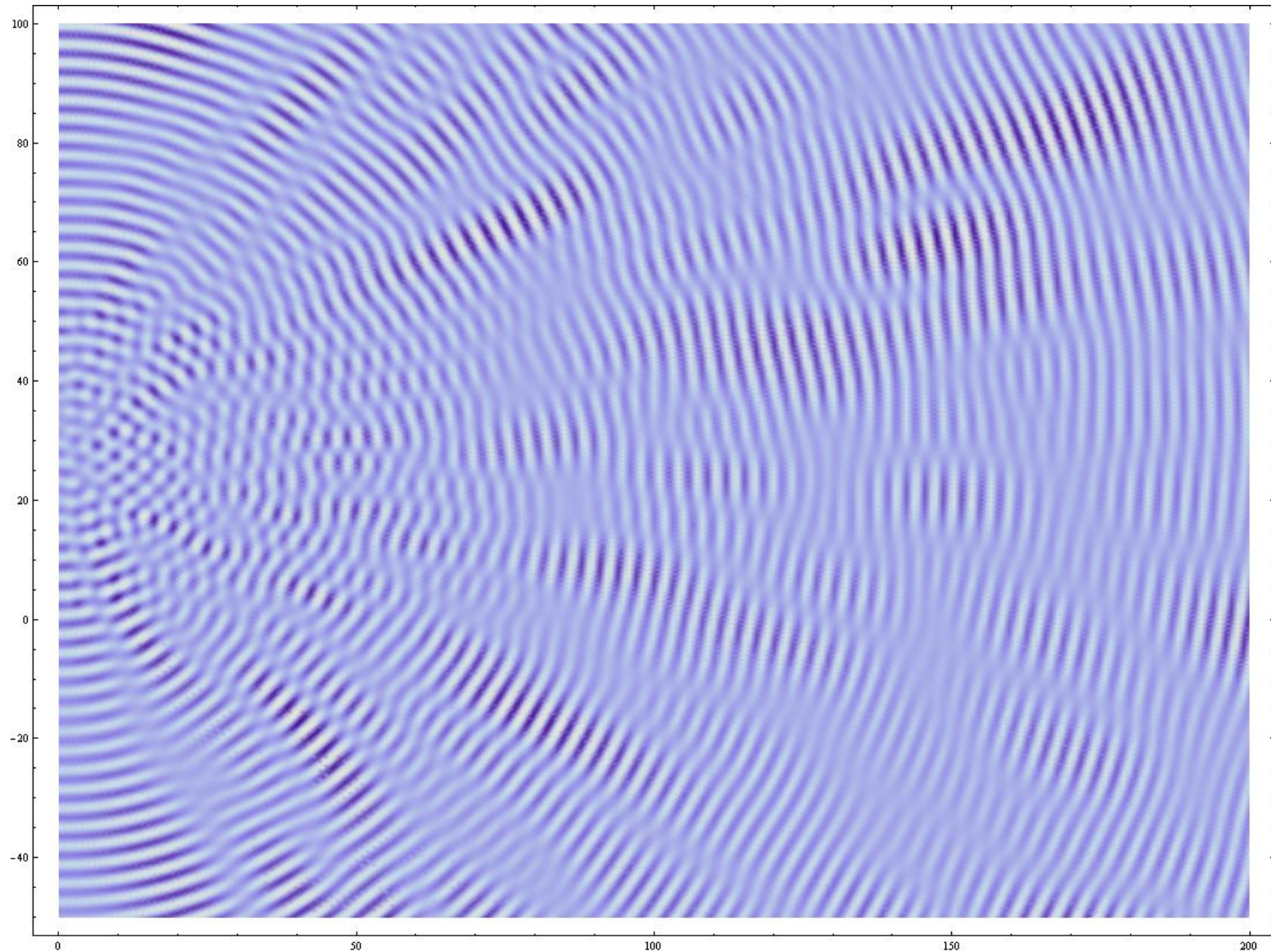
Laser- piščalka za svetlobo

- Pihala : cev je resonator, v njem stoječi valovi
- Stoječe valove vzbujaemo s pihanjem v ustnik
- Brez resonatorja ustnik oddaja šum s širokim spektrom
- Tlak stoječega valovanja povratno vpliva na ustnik, da gre vsa energija pihanja v stoječe valovanje

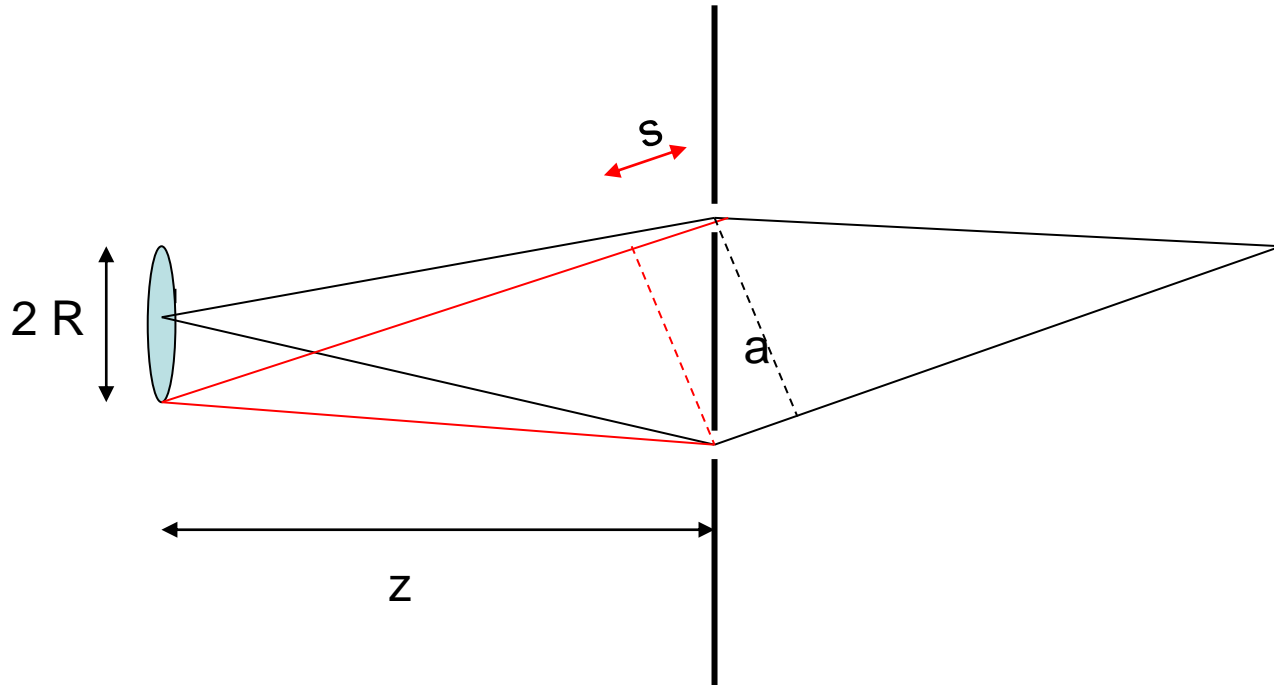
Kaotična (običajna) svetloba

- Navadne svetilke ali sonce – termični šum
- Svetila razsežna, posemezni deli (atomi, molekule), svetijo neodvisno
  - Valovna čela niso gladka
- Spektralne črte so razširjene
- Svetloba je kvečjemu delno koherentna
- Najmočnejše svetilke dosežejo svetlost $100\text{W}/\text{cm}^2$ v frekvenčni interval več kot 10^{12} Hz

Nekoherenten izvor

Koerenčna razdalja

Interferenca
izgine, če

$$s > \lambda$$

Koherenčna razdalja

$$a_c = \frac{z\lambda}{R}$$

Moč iz nekoherentnega svetila v koherentno ploskev

$$P = BS\Delta\Omega = B \pi R^2 \frac{\pi a_c^2}{z^2} = \pi^2 B \lambda^2$$

B je svetlost.

Za nekoherentno svetilo $P=10^{-5}$ W v 10^{12} Hz

He-Ne laser: $P= 2$ mW v 10^7 Hz

Razmerje spektralne gostote moči je vsaj 10^7

Najmočnejši laserji: $P= 10^{15}$ W v sunkih!

Uporaba

- Prostorska koherentnost – gladka valovna čela-svetlobo lahko zberemo v λ^2 – velike gostote svetlobnega toka
- Signal po optičnih vlaknih
- Branje in pisanje CD in DVD plošč
- Uporaba v kirurgiji
- Obdelava materialov

Uporaba

- Velika časovna koherenca – enobarvnost – interferometrija
- Holografija
- Spektroskopijska visoke ločljivosti
- Velika gostota svetlobnega toka – nelinearni pojavi

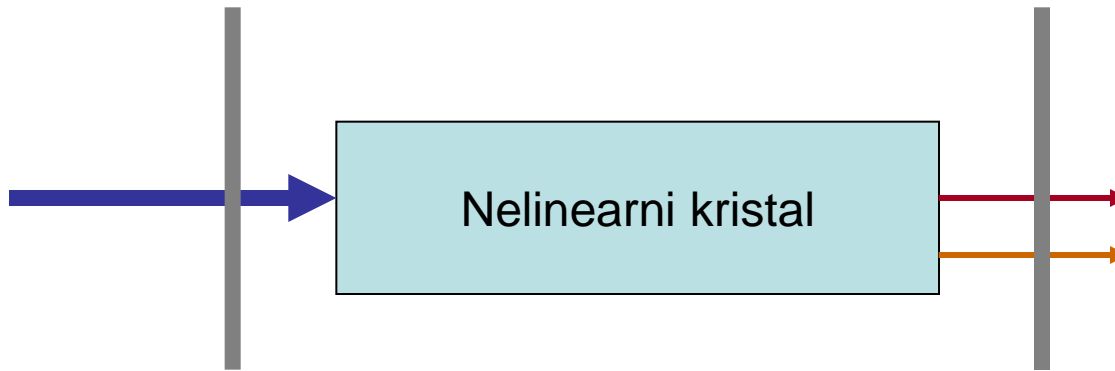
$$P = \varepsilon_0 \chi E + \varepsilon_0 \chi^{(2)} EE + \varepsilon_0 \chi^{(3)} EEE + \dots$$

Nelinearna optika

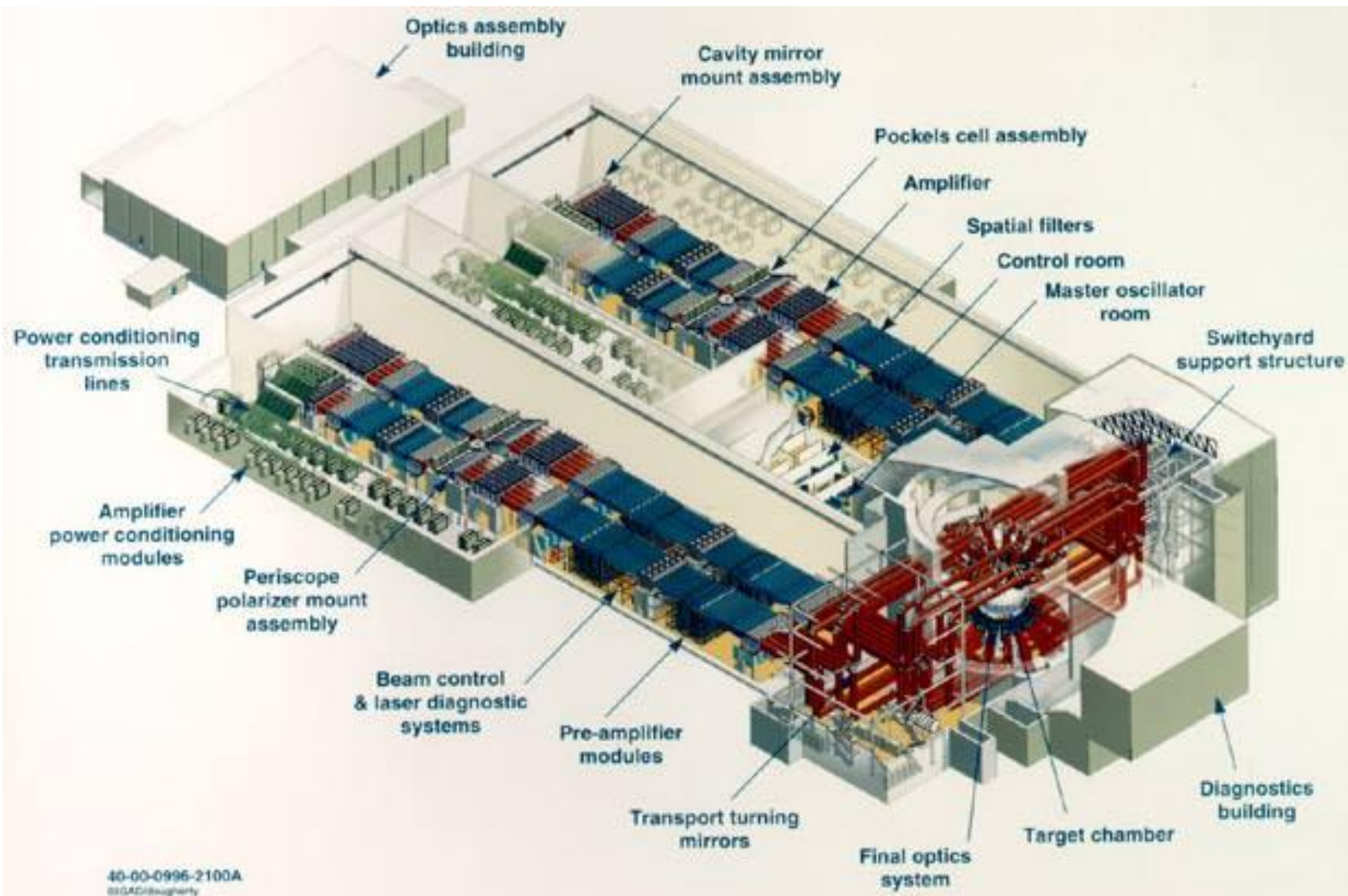
- Če je $E_1 = A_1 \cos \omega_1 t$ in $E_2 = A_2 \cos \omega_2 t$, vsebuje $(E_1 + E_2)^2$ frekvence $2\omega_1$, $2\omega_2$, $\omega_1 + \omega_2$ in $\omega_1 - \omega_2$
- Frekvenčno podvojevanje
- Vsota frekvenc
- Razlika
- Delitev na dve frekvenci, da je vpadna frekvenca $\omega_0 = \omega_1 + \omega_2$ – parametrični oscilator

Parametrični oscilator

National ignition facility

- Laserski sistem za doseganje pogojev za zlivanje jeder devterija in tricija
- Sunki iz 190 vej s skupno energijo 1 MJ v okoli 1 ns – moč 10^{15} W, $E=10^{14}$ V/m

Stabilizacija frekvence laserja

- Težava – Dopplerjeva razširitev
- Nasičena absorpcija
- Dvofotonski prehodi
- Dosegljiva stabilnost ~ 1 Hz, relativna stabilnost 10^{-15} !

Meritev frekvence laserjev do 2000

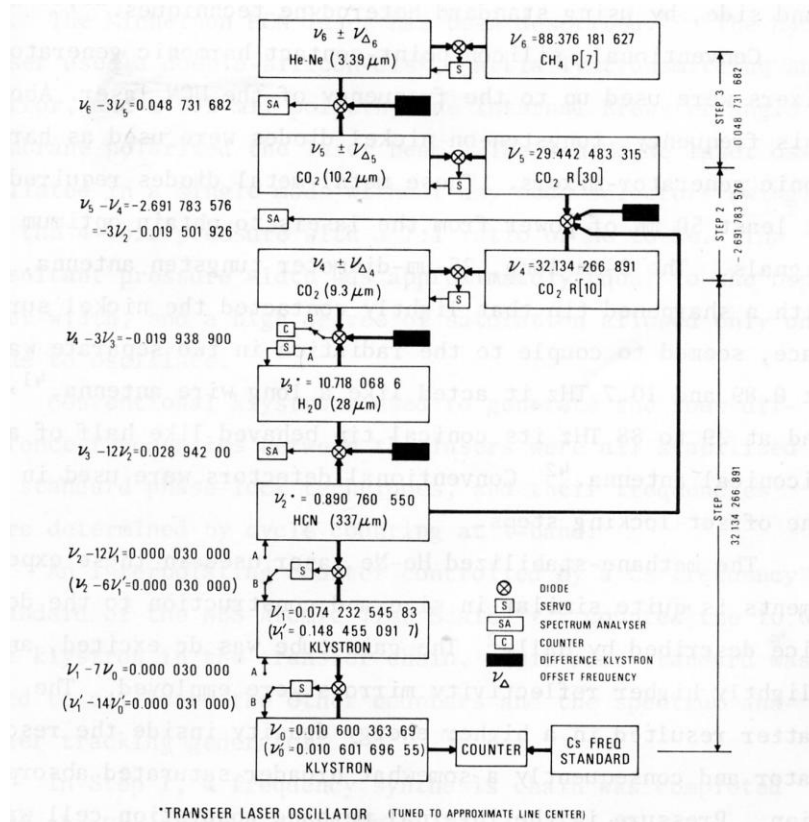

Fig. 4. Stabilized laser frequency synthesis chain. All frequencies are given in THz; those marked with an asterisk were measured with a transfer laser oscillator tuned to approximate line center.

Definicija metra

- Razdalja, ki jo svetloba prepotuje v $1/299.792.458$ sekunde
- Sekundarni standard laser He-Ne stabiliziran na I_2
- Natančnost okoli 10^{12}

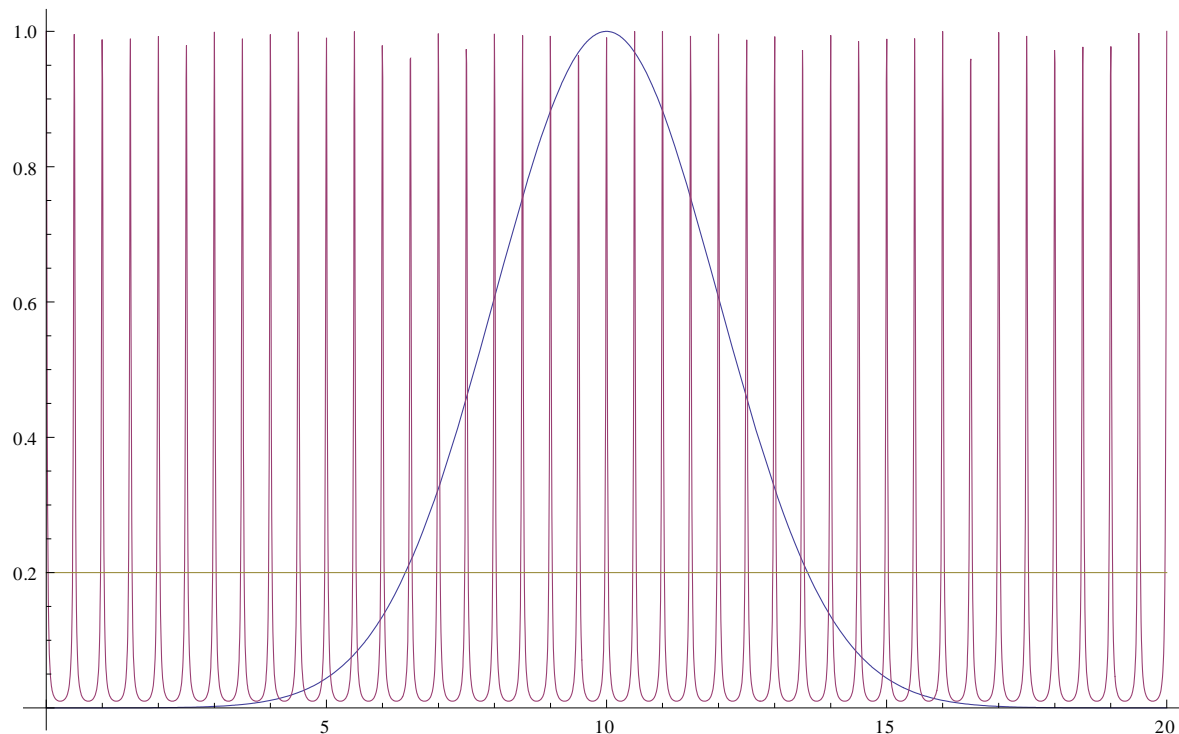
Interferometer za gravitacijske valove - LIGO

- Michelsonov interferometer z dolžino krakov 4 km
- Relativna natančnost meritve razlike dolžine krakov boljša od 10^{-20} !

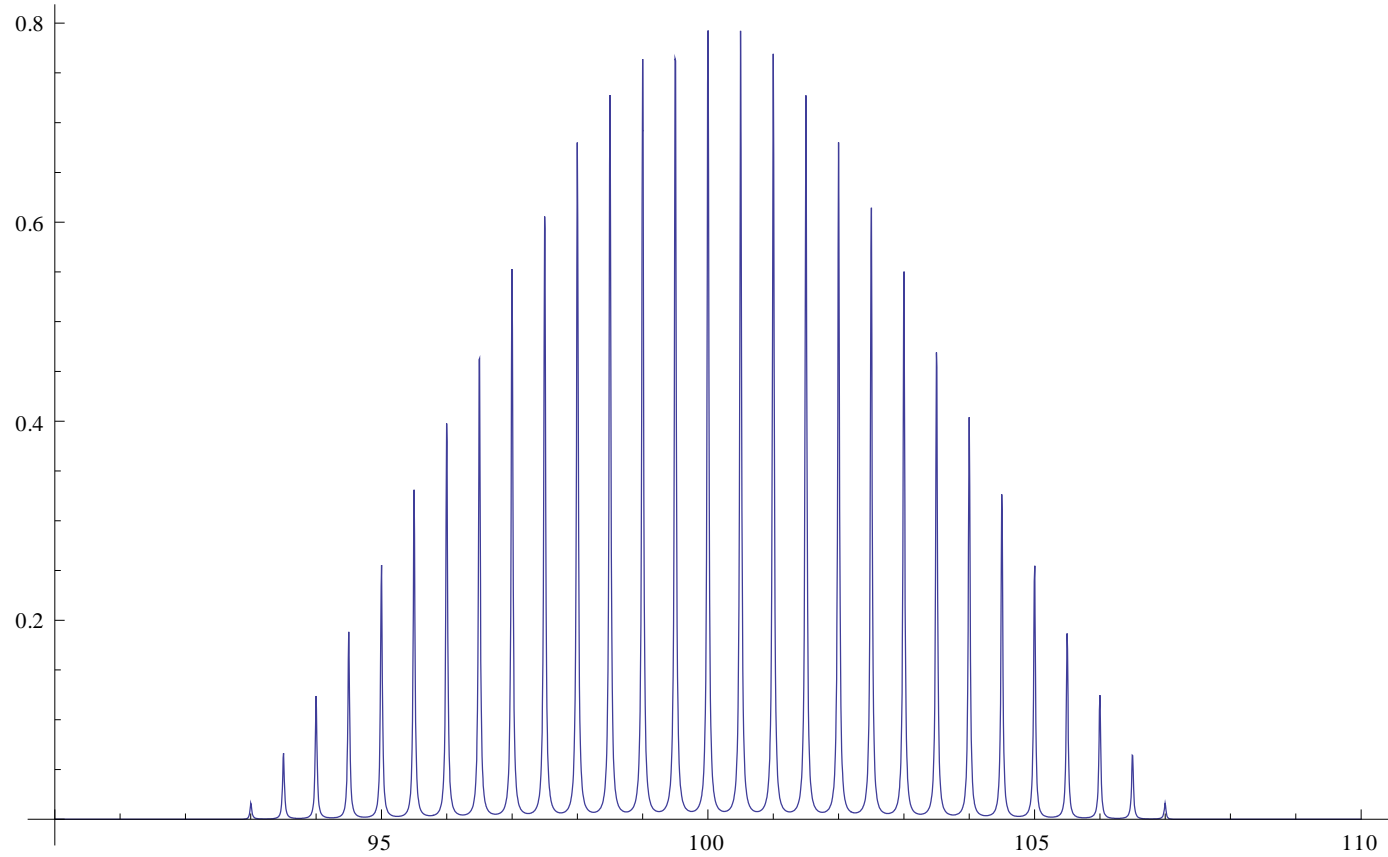

Fazno uklenjeni sunki

- Spektralna širina ojačenja lahko mnogo večja od razmika med frekvencami resonatorja.

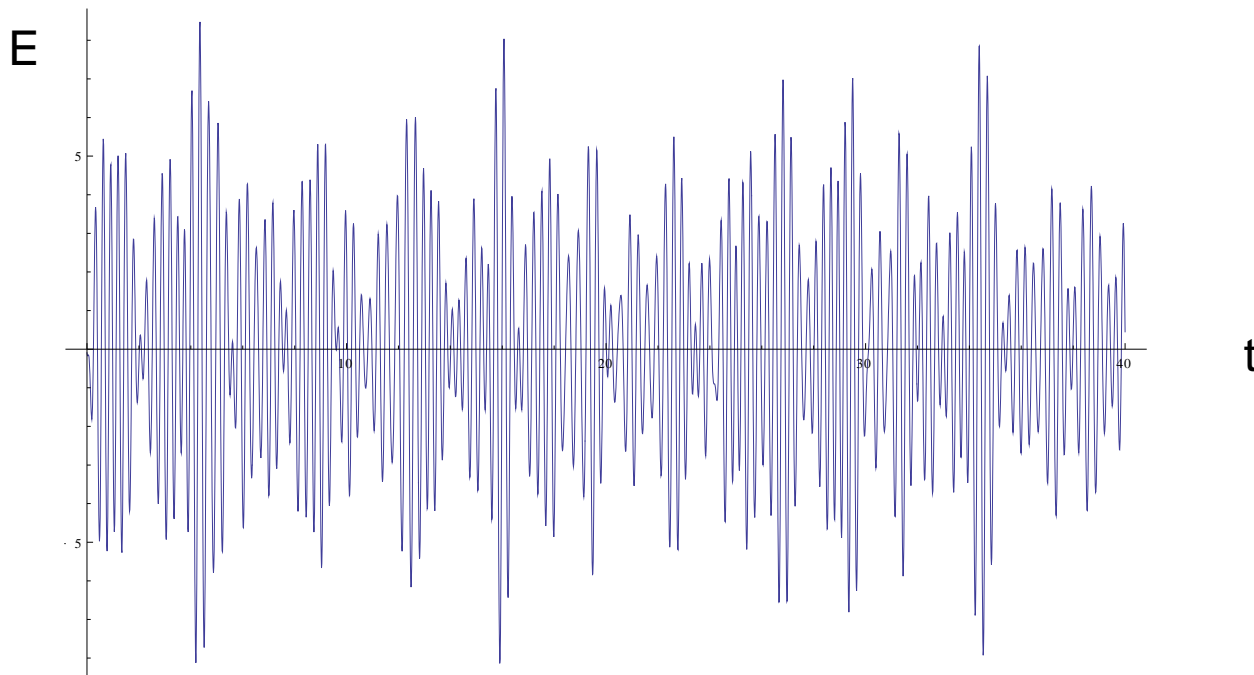
Spekter laserja

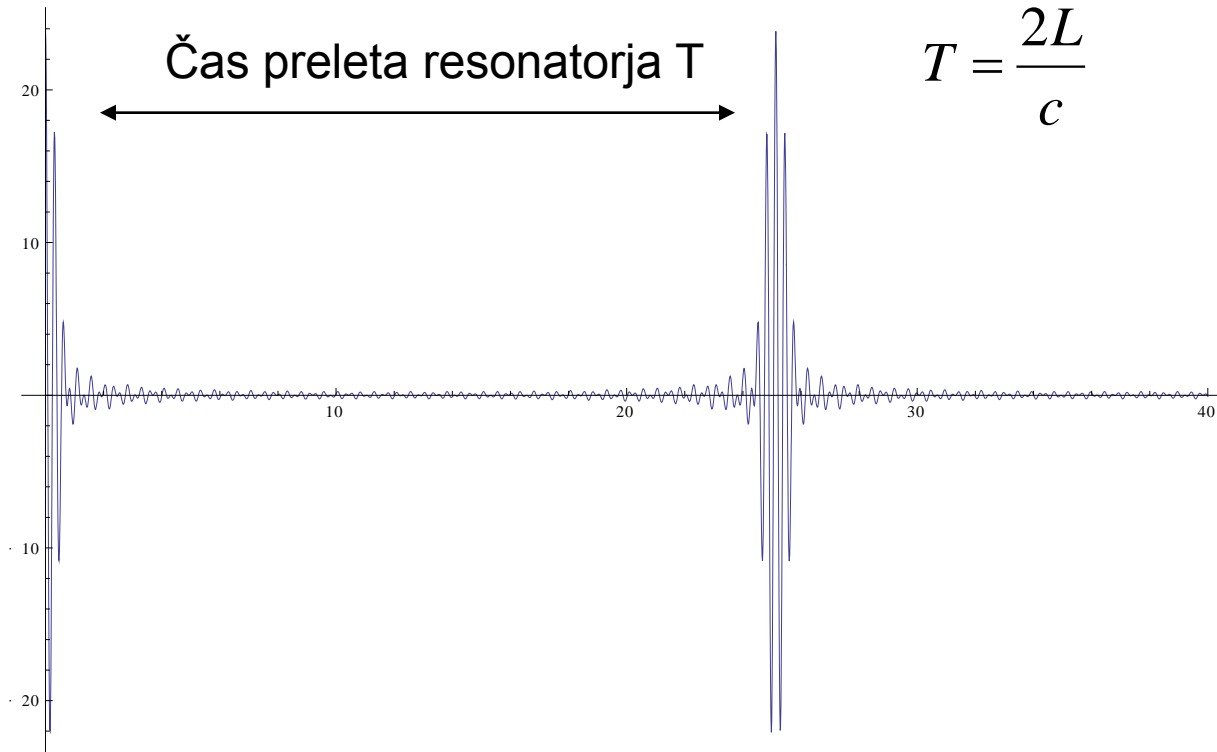
Frekvenca

Slučajne faze

- Izhodno polje je vsota po resonatorskih stanjih s slučajnimi fazami

Enake konstantne faze

$$\tau = 1/\delta\omega$$

$\delta\omega$ je širina ojačevanja

Fazno uklenjeni sunki

- Fazno uklenjeni sunki so posledica interference v času – analogno uklonski mrežici
- Uklenjene faze lahko dobimo z modulacijo izgub s frekvenco, ki ustreza času preleta
- Ti: safir ima veliko širino ojačevanja – dobimo sunke okoli 50 fs

Krajšanje sunkov

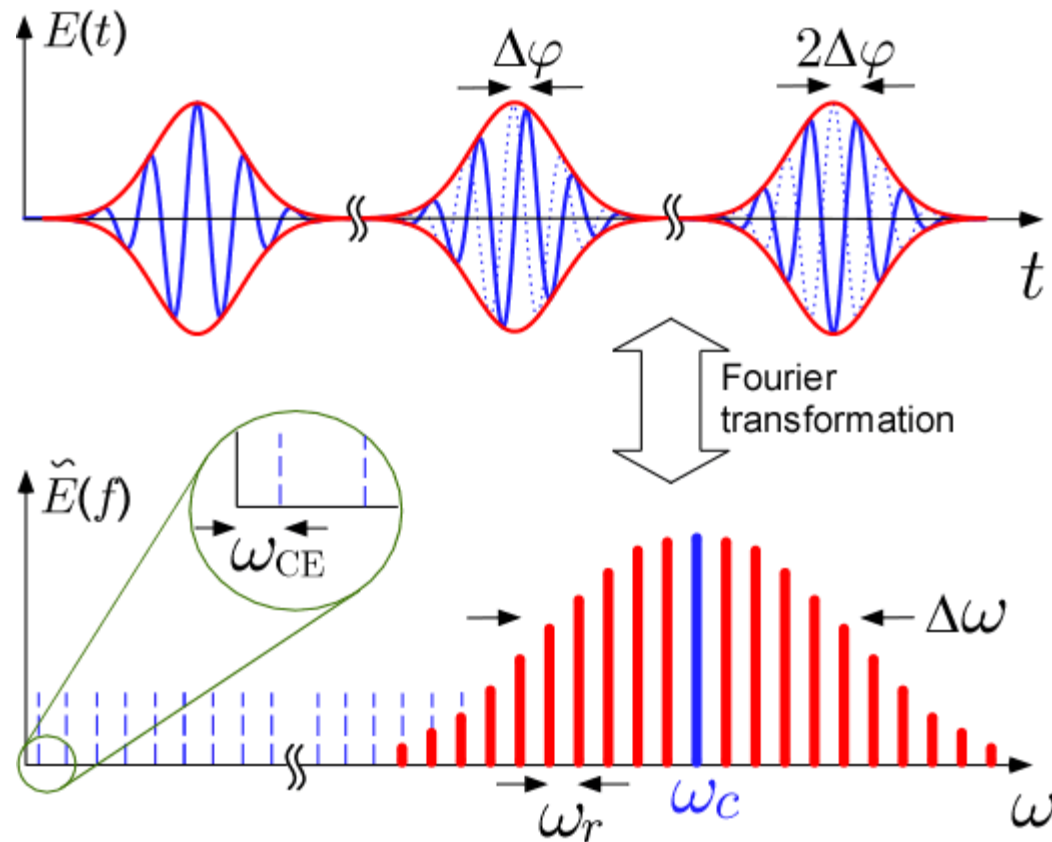
- Spekter je mogoče razširiti v optičnem vlaknu, kjer pride do nelinearne modulacije faze
  - Bela svetloba
- S parom uklonskih mrežic se sunki lahko skrajšajo na nekaj fs – le še nekaj nihajev

Frekvenčni glavnik

- Femtosekundni sunki iz Ti:safirnega fazno uklenjenega laserja
- Stabilizacija frekvence sunkov na osnovno uro
- Meritev frekvence utripanja ene od lastnih frekvenc z drugim laserjem, ki je frekvenčno stabiliziran na nek atomski prehod, omogoča natančno meritev frekvence atomskega prehoda
- **Fazno uklenjen laser lahko služi kot ura**

Težava- drsenje faze

Zaradi disperzije in optičnih nelinearnosti je $\omega_n = n\omega_r + \omega_{CEO}$

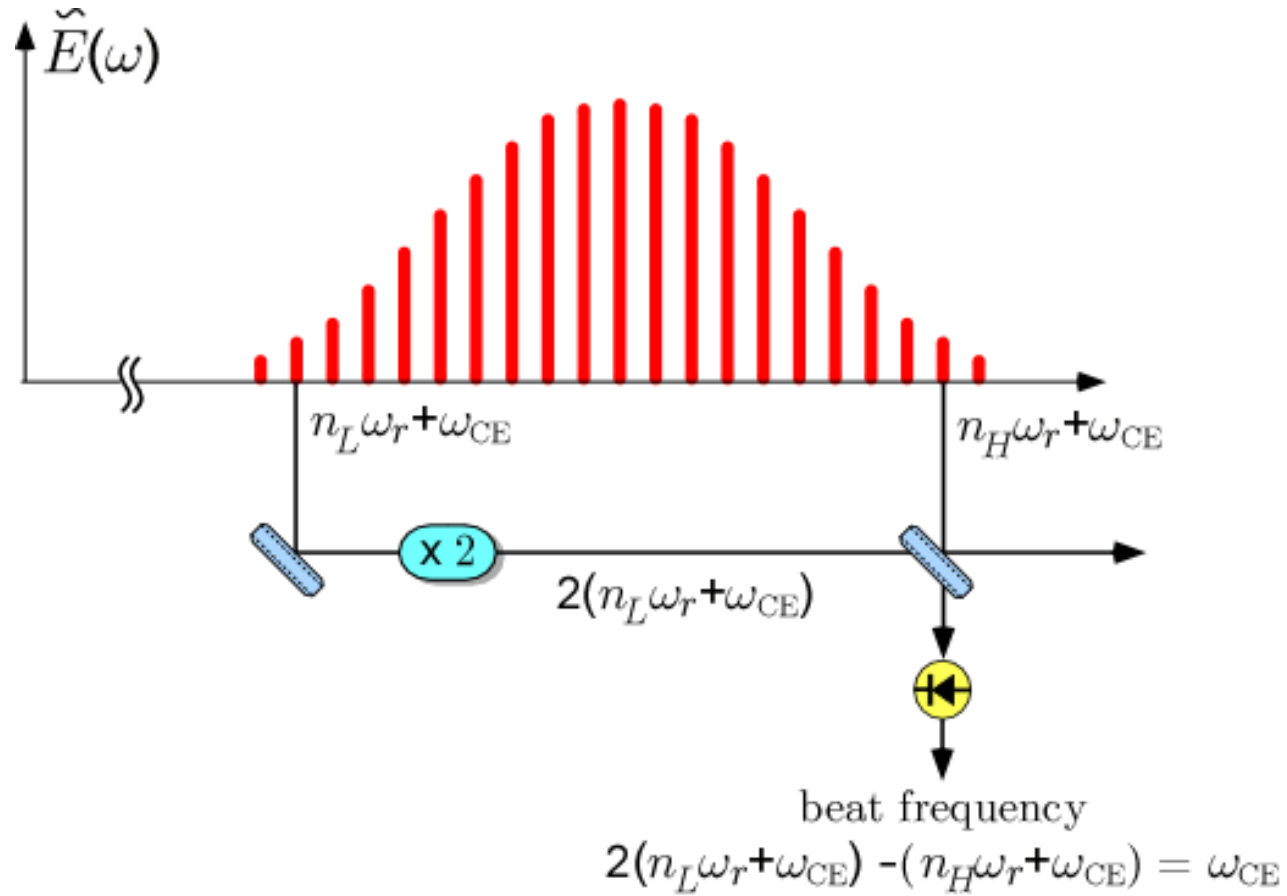

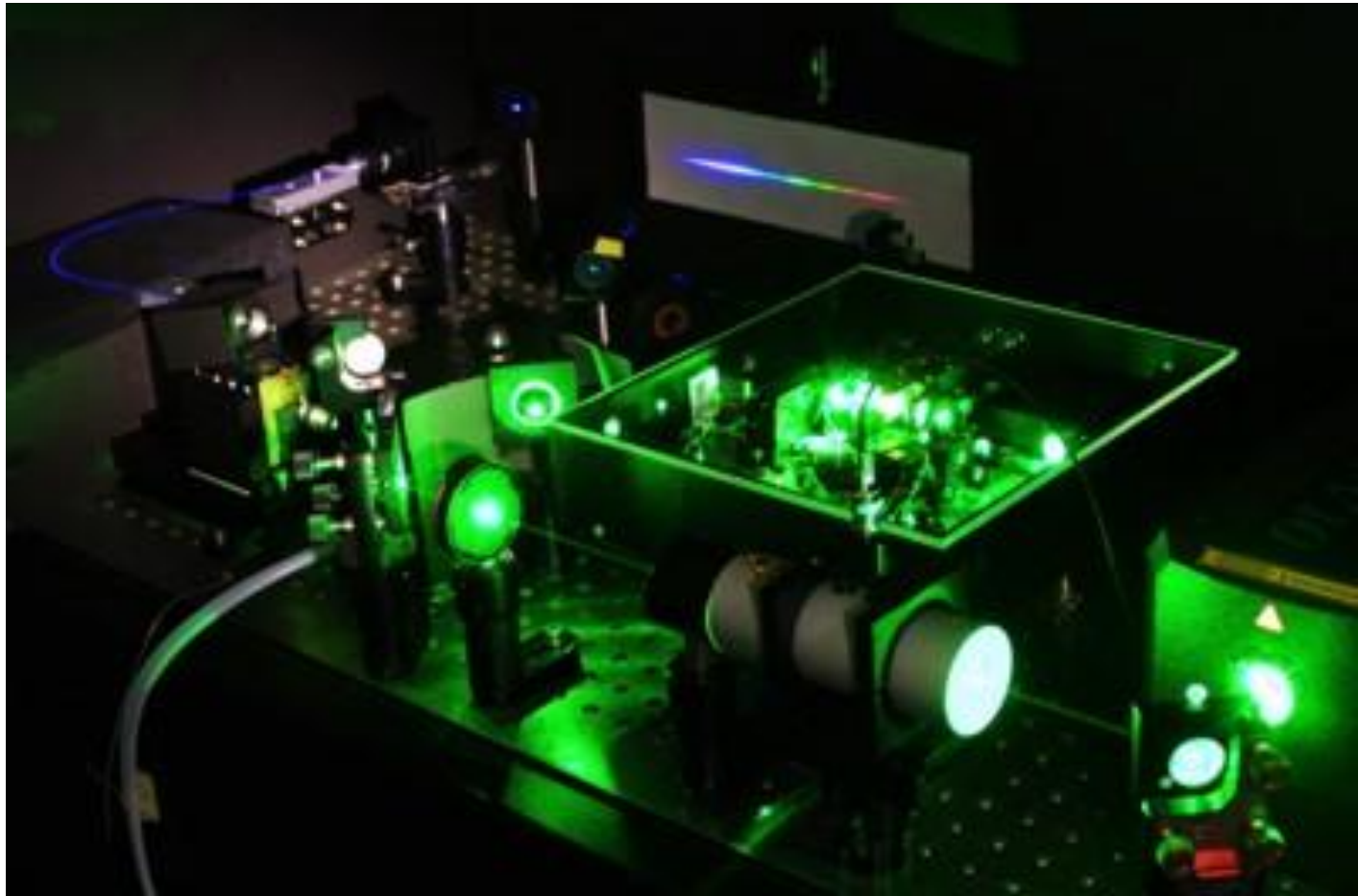
Drsenje faze

$$\omega_n = n\omega_r + \omega_{CEO}$$

$$\omega_r = \frac{2\pi}{T} = \frac{(\omega_n - \omega_{CEO})}{n}$$

Frekvenčni glavnik preko oktave

Laser kot osnovna ura

- Laser, stabiliziran na ozek atomski ali molekularni prehod – dosežena stabilnost 10^{-15}
- **Predvidevajo stabilnost do 10^{-18}**
- Na primer Yb^+ oktupolni prehod $\tau \sim 10$ let
- Z oktavnim glavnikom možno sintetizirati poljubno frekvenco